

KÖZLEMÉNYEK

BAGI ZOLTÁN PÉTER

HERMANN CHRISTOPH VON RUSSWORM SZEREPE KANIZSA 1601. ÉVI OSTROMÁNAK BESZÜNTETÉSÉBEN*

Velencéből 1601. december 21-ei keltezéssel a Fugger család egyik faktora (megbízottja), vagy egy megfizetett hivatásos levélírója jelentést küldött Augsburgba. Ebben egy kilenc nappal korábbi, december 12-én Milánóban írt levélre hivatkozva arról tudósított, hogy „signor Malatesta, Ascanio Sforza, Paulo Savelli és mások Rómába utaztak, [ahol] arról számoltak be, hogy Russworm *Obrist*¹ volt az okozója annak, hogy Kanizsa alatt [a keresztények] tábornoktattak”.² Azaz ők folytatták volna az ostromot, ám Hermann Christoph von Russworm³ lebeszélte erről Ferdinánd főherceget és a hadvezérek egy részét. Ezért nem sikerült elfoglalni Kanizsát s végződött kudarccal a pápai segélyhadak költséges magyarországi hadjárata.

* A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült. Ügyszám: BO/00013/19/2.

¹ A szót a kortárs magyar és latin nyelvű iratokban kapitányként, főkapitányként vagy király képeként (*prorex*) használták, míg a mai történetírás egyszerűen ezredesnek fordítja. Ez azonban sok félreértésre adhat okot. A kifejezés eredeti jelentése arra utal, hogy a legfelsőbb, a legmagasabb beosztású személy, hiszen a német *ober* 'felső' jelentésű melléknév felsőfoka. Nem lepődhetünk meg azon, hogy ennek megfelelően az *Obrist* német szó igen átfogó jelentéstartalommal, a tisztség viselője pedig sokkal széteágazóbb jog- és feladatkörrel bírt a korszakban, mint a mai ezredesek. A had kiállításával megbízott személy ugyanis a felfogadottjaival szemben patriarchális szerepet töltött be, amely részeként a gyalogság esetében minden e tisztségre kinevezett személy a kezében tartotta az egységen belüli legfőbb törvénykezési jogot. A német szakirodalom szerint már az adott egység szervezésének kiindulópontján saját embereit tette meg tisztséget viselőkké, akik a toborzást végrehajtották. Az *Obrist* egyben a regiment első zászlójának *Hauptmann*ja is volt. Az azonban igaz, hogy míg ezt az állítást a tizenöt éves háborúban felfogadott német, vallon, francia és lotaringiai hadak esetében biztosan elfogadhatjuk, addig a győri és más végvidéki *Obrist*ok esetében már nem. A királyt meghatározott és adott jogaiban és feladataiban helyettesítő kinevezettek ugyanis a megbízás alapján nem saját embereiket bízták meg a zászlók felfogadásával, hanem az Udvari Haditanács fogadta fel azokat az egységeket, és vezetőikkel kötött egyenként megállapodást, amelyeket aztán az adott *Obrist* alá rendelték. Azaz például a Pápan szolgáló Huszár Péter lovasainak a felfogadására nem az *Obrist* adott megbízást, hanem a magyarországi hadügyeket Bécsből irányító kormányzatszerv. A szó használatával kapcsolatban meg kell még jegyezni, hogy nem csupán konkrét tisztség megnevezéseként, hanem általánosan is alkalmazták, mint az adott helyre rendelt hadak vezetője.

² ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8974. fol. 775v–776r. Felice Malatesta és a másik két itáliai nemes a pápai segélyhadban szolgált. Az ostromban játszott szerepükről lásd *Banfi* 1940. passim. és *Bagi* 2013. 27. o.

³ Hermann Christoph von Russworm 1565 augusztusában született Frauenbreitungenben (Szász-Meiningeni Hercegség). Már fiatalon zsoldosnak állt, így harcolt a németalföldi és francia vallásháborúkban. Ezt követően 1594-ben Károly (Karl) burgauai örgróf gyalogság regimentjében szolgált mint *Obristleutnant*. A tehetséges, ám gátlástalan főtiszt hamarosan igen magas posztra került. Ellenlábassai intrikái miatt 1605-ben elfogták, elítélték, és még az év november 29-én kivégeztette II. Rudolf német-római császár, magyar és cseh király.

Kétségtelen, hogy Russworm jelleme és viselkedése a kortársakban, valamint a hadvezértársaiban is igen gyakran megütközést, visszatetszést, sőt egyenesen nyílt ellenségeskedést váltott ki.⁴ Jó példa erre az 1603. évi magyarországi harcokban részt vett François de Bassompierre önéletírása. Ebben az ifjúkori emlékeit felelevenítő lotaringiai főnemes beszámolt arról, hogy már a francia vallásháborúban harcoló atyja konfliktusba került Russwormmal, és majdnem ki is végeztette, ám pártfogói megmenették a haláltól. Így Bassompierre-t saját bevallása szerint kellemetlenül érintette, amikor megtudta, hogy – ahogyan ő fogalmazott – családja legfőbb ellensége, Russworm fogja az évben vezetni a hadműveleteket. Bécsbe történt megérkezését követően kiderült számára, hogy mások is, például Bartolomäus Pezzen birodalmi udvari tanácsos (*Reichshofrat*), vagy Philipp Otto zu Salm Wild- und Rheingraf ellenséges viszonyt ápol az 1603. évi hadjárat vezetésével megbízott *Obrist-Feldmarschall*-lal⁵ – ők többször fel is hívták a figyelmét arra, hogy vigyázzon Russwormmal. Az önéletrajz írója arra nem tért ki, mi okozta az ellenségeskedést a felek között. A sors különös játékeként azonban Russworm és Bassompierre csakhamar elválaszthatatlan barátok, a dévajkodásban, a szerencsejátékokban és a gáláns kalandokban társak lettek mindaddig, míg utóbbi az 1603. év végén búcsút nem intett II. Rudolf császár és magyar király székvárosának, és ezzel együtt az Oszmán Birodalom elleni további hadakozásának.⁶

⁴ Köztudomásúnak számított Russworm ellentéte és rossz viszonya Adolf von Schwarzenberggel, vagy a II. Rudolf szolgálatába szegődött Philipp Emanuel Lorraine-nel, Mercoeur hercegével és az itáliai hadvezérekkel, mint például Giovanni Giacomo Barbiano de Belgiojosoval. *Barthold* 1838. 1–142. o.; *Janko* 1869.; *Stauffer* 1884.

⁵ A Habsburg Birodalom haderejének irányítása, „idegközpontjának” szálai az *Obrist-Feldmarschall* kezében futottak össze. Mai fogalmaink szerint tekinthetnénk vezérkari főnöknek, aki a hadak közvetlen vezetéséből is kivette a részét. Feladatai és funkciói szerint ugyanis ő szabta meg a hadművelet egészét. A had teljeskörű irányítására kiterjedő, szerteágazó és több tisztségviselő felügyeletét magában foglaló feladatai miatt rátermettségétől egy-egy hadjárat sikere függhetett. Részt kellett vennie a haditanácskozáson, és amennyiben az uralkodó nem nevezett ki egyéb hadvezért, úgy automatikusan kötelessége lett ezen tisztség feladatainak átvétele is. A lovasság főparancsnokaként valamennyi lovasegységnek, *Rittmeister*nek és egyéb lovas tisztségviselőnek parancsolt. Ügyelnie kellett mind a lovasságnál, mind pedig a gyalogságnál a hadi igazságszolgáltatás gyakorlására is. A tábor rendjét, fegyelmét és tisztaságát – együttműködve a tábor rendjéért felelős *Obrist-Proföß*-szal – a tábori rendtartás (*Feldordnung*) pontjai alapján igyekezett fenntartani. Az abban szereplő instrukciók szerint, a tüzérségért és hadianyag-ellátásért felelős *Obrist-Zeugmeister*rel közösen jelölte ki, ellenőrizte a sereg útvonalát és vonulási rendjét. A sereggel közösen vonuló zsoldosokról pontos jegyzéket kellett vezetnie. Feladatai közé tartozott még az is, hogy felügyeljen a tábor ellátásában kulcsszerepet játszó markotányosokra a főlélmesterrel együttműködve. Köteles volt azt is felügyelni, hogy az árusok az élelemrendtartásnak (*Proviandordnung*) megfelelő áron és mérési csalás nélkül kínálják a termékeiket. Az árusításra jogosultaknak engedélyt kellett kiállítania (*Platzbrief*), valamint a büntetésükkel és helypénzükkel (*Standgeld*) kapcsolatos ügyek is hozzá tartoztak, bár ez utóbbi esetben meg kellett egyeznie az *Obrist-Proföß*-szal. Feladatköréhez tartozott még a hadműveletek megtervezése és levezénylése: a felvonulás- és a csatarend (*Zug- und Schlachtordnung*), az ostromok idején a tüzérség és a sáncok felállításának ellenőrzése, valamint irányítása az *Obrist-Zeugmeister*rel együttműködve. A tábor őrzésének megszervezése, valamint a riadóhelyek kijelölése is a hatáskörébe tartozott. Feladatának sikeres ellátásához és az esetleges felmerülő zsoldoslázadások elfojtásához egy zászló lovas (*Rehnfahne*) rendelt ki az uralkodó.

⁶ *Bassompierre* 1870. 98–138. o. – Közös prágai víg napjaikat a szépirodalom is megörökítette, gondoljunk Egon Erwin Kisch a Két féktelen nagyúr című novellájára. *Kisch* 1987. 153–172. o.

Ahhoz, hogy meg tudjuk ítélni, vajon a három, a pápai segélyhadban szolgált itáliai nemes kijelentése – miszerint Russworm volt az okozója annak, hogy Ferdinánd főherceg felhagyott Kanizsa ostromával – megállja-e a helyét, a rendelkezésünkre álló források segítségével érdemes nyomon követnünk az *Obrist* terveit, megszólalásait és tetteit az 1601. október végétől november közepéig tartó időszakban.

A Kanizsát ostromló sereg megsegítésének kérdése

Georg von Paradieser kanizsai *Obrist* 1600. október 22-én, 45 napi ostromot követően feladta a rábízott erősséget Damat Ibrahim nagyvezírnek. Tette igen komoly következményekkel járt, hiszen Kanizsa Stájerország és némiképpen a két másik belső-ausztriai tartomány, Karintia és Krajna védelme szempontjából stratégiai jelentőséggel bírt. Ennek megfelelően az erősség elestét követő napokban, már október végén elkezdtek megszervezni Bécsből és Grazból egy új védvonalat. Ezt a Balatontól nyugatra, szinte a semmiből életre hívott új végvidéket, amelyet később négy, önálló harcászati egységet alkotó várkörzetre osztottak, Kanizsával szembeni végvidéknek keresztelték el. Másrészt ugyanekkor megindultak a tárgyalások Bécs és Graz között arról is, hogy a következő esztendő fő hadi vállalkozása Kanizsa visszavételére irányuljon. Az 1600. december 12-én és 13-án Bécsben tartott hadi tanácskozásról készített iratból kiderül, hogy a résztvevők többsége – kivéve a stájer követeket – nem az ekkor elvesztett Kanizsa visszavételét, hanem Buda ostromát tartotta elsődlegesnek. Véleményük alátámasztására ugyanazon érvet emelték ki, mint öt esztendővel korábban Nicolaus Gabelmann: a budai vilajet fővárának elestével a többi megszállt magyarországi végvár is elvesz az oszmánok számára. A háború folyamán az udvar ezt a stratégiai célját mindvégig szem előtt tartotta. Az 1600 decemberében zajló bécsi tárgyalások idején azonban világossá vált, hogy Mátyás főherceg és tanácsadói a dunántúli főhadiszíntér északi szakaszán kívánják bevetni a keresztény hadsereget. Ferdinánd főherceg és a pápai segélyhadakat vezető Gianfrancesco Aldobrandini még 1601 júniusának végén is azt kérték, hogy a különböző hadszínterekre rendelt seregeket egyesítsék. Mátyás főherceg július 6-án II. Rudolffhoz írt levelében ezzel kapcsolatban úgy vélekedett, hogy az uralkodó csapatainak Budát kell megostromolniuk, vagy meg kell ütközniük az ellenség főerejével.⁷

A belső-ausztriai tartományokat (Stájerország, Karintia és Krajna) kormányzó Ferdinánd főherceg vezette „nemzetközi” hadsereg végül 1601. szeptember 10-én vette ostrom alá a stratégiai fontosságú Kanizsát.⁸ A későbbi német-római császár és magyar

⁷ ÖStA KA AFA 1600-12-7.; uo. HHStA H AA Fasc. 140. fol. 16r.; Pálffy 1996. 202–203. o.; Kelenik 2005. 311–358. o.

⁸ Kanizsa ostromáról lásd *Ortelius* 1602. 207r–212v.; *Stauffer* 1886. 265–313. o.; *Tóth* 2000. 341–344. o.; *Istvánffy* 2009. 375–379., 384–387. o.; *Bagi* 2013. 5–30. o.; *Brunelli* 2018. 129–152. o.; *Huszthy – Kanász – Szovák* 2018. 143–172. o.; *Kanász* 2019. 79–92. o.; *Kruppa* 2019. 139–149. o.; *Brunelli* 2021. 147–168. o.; *Kanász* 2021. 169–244. o.; *Szovák* 2021. 72–103. o.

király a hadjárat megkezdését megelőzően több alkalommal is próbált a heterogén és a hadművelet nagyságához mérten kis létszámú hadai⁹ mellé erősítést kérni II. Rudolftól és Mátyás főhercegtől. Ferdinánd főherceg ugyan még tavasszal ígéretet kapott egy néhány ezer fős had átengedésére, ám a kilátásba helyezett csapatok augusztusra a Heinrich Matthias von Thurn gróf által felfogadott ezer német lovasra redukálódtak, akiket végül a főhadszíntéren kialakult hadi helyzet miatt nem küldtek el Kanizsa alá, mint ahogyan egyébként a többi kért alakulatot sem.¹⁰

A főerőktől tehát az erősítésre Ferdinánd főherceg csak azután számíthatott, hogy a Jemisci Haszán nagyvezír, magyarországi *szerdár* vezette oszmán főserg elvonult Székesfehérvár környékéről.¹¹ A két had közötti utolsó, október 15-ei ütközetet követően azonban még több mint egy hét telt el, amíg az ellenséges erők farkasszemet néztek egymással a város szomszédságában. Ugyan az elfogottak és az átszökött pribékek¹² vallomásaiból a keresztény had vezetői úgy tudták, hogy a nagyvezír még megkísérelte Székesfehérvárt visszafoglalni, ám a janicsárok elégedetlenkedése, szinte már nyílt lázadása eltérítette őt ezen szándékától. Mátyás főherceg október 19-én arról értesült, hogy a megalázott és kétségbeesett Jemisci Haszán részegen kihirdette, hogy a következő hétfőn, azaz október 22-én tábor bontanak, és elvonulnak a hadszíntérről. Ez azonban téves információnak bizonyult – bár a nagyvezír az ostromtüzéségét valóban elindította Budára, így Székesfehérvár további ostromától már nem kellett tartani.¹³ A következő napon, október 23-án a keresztény hadvezetéshez különböző forrásokból olyan hírek érkeztek, hogy a janicsárok és a szpáhik engedély nélkül el fognak vonulni, amennyiben a nagyvezír két napon belül maga ki nem adja erre a parancsot és ki nem fizeti elmaradt zsoldjukat. Ez utóbbi azonban megtörtént, amit az oszmán had tagjai fegyvereik elsütésével ünnepeltek meg.¹⁴ Október 24-én a Thurzó György lovasai által elfogott törökök pedig immáron biztosan állították, hogy az oszmán főserg a következő napon, október 25-én tábor bont. Azt is tudni vélték, hogy a hadból 15 000 fegyverforgatót Kanizsa megsegítésére küldenek.¹⁵

Ekkor Mátyás főherceg helyettesével (*General Obristleutnant*), Philippe-Emanuel Lorraine-nel, Mercoeur hercegevel, Russwormmal mint *Obrist-Feldmarschall*-al, Karl Ludwig Graf zu Sulz *Obrist-Feldzeugmeisterrel*,¹⁶ Bernard Leo Gall haditaná-

⁹ Ferdinánd főherceg hadának erejére lásd *Ortelius* 1602. 207r–v. és *Bagi* 2013. 8–12. o.

¹⁰ Minderről részletesebben lásd *Bagi* 2013. 12–14. o.

¹¹ Székesfehérvár 1601. évi ostromáról és az azt követő három ütközetről lásd *Gömöry* 1892. 299–322., 609–623. o. és *Bagi* 2016.

¹² Az Oszmán Birodalom szolgálatába állt keresztény személy.

¹³ ÖStA KA AFA 1601-13-1.; *Gömöry* 1892. 619. o.; *Bagi* 2013. 174–175. o.

¹⁴ ÖStA HHStA H AA Fasc. 140. fol. 62r. és uo. KA AFA 1601-13-1.

¹⁵ ÖStA KA AFA 1601-13-1.

¹⁶ Az Udvari Haditanács kinevezett egy *Obrist Zeugmeister*t, aki jelen esetben nem csupán a mezei csapatok, hanem a végházak tűzszerzámaiért is felelt. Tehát egy már létező tisztség jogköre bővült ki, duplázódott meg. Feladatai – hasonlóan a *Feldmarschall*éhoz – igen szerteágazóak voltak: a tüzérség irányítása, az ütegek ellenőrzése, az aknászok munkájának koordinálása, a táborban lévő hadianyag

csossal és Nádasdi Ferenc dunántúli főkapitánnyal megvitatta a kialakult helyzetet, javaslatokat várva arra a kérdésre, hogyan tudnának az elvonuló ellenséges hadnak további veszteségeket okozni. Abban mindenki egyetértett, hogy az oszmán csapatokat meg kellene támadni, ám a kivitelezés mikéntje körül már élénk disputa alakult ki.

Az egyik álláspontot Mercoeur képviselte, aki terve szerint a mellé adott 2000 lovasal bevonulna Székesfehérvárra, és onnan figyelve az oszmán főszereg mozgását, alkalmas időben rájuk támadna. Ezzel szemben Russworm sokkal harciasabb véleményt fogalmazott meg. Azt javasolta, hogy csatát kellene kezdeményezni, vagy pedig három oldalról (a város, Csókakő, illetve a mocsáron átvezető szárazulat felől) rajta kellene ütni az oszmán táboron. Tervével azonban sem Mercoeur, sem Sulz, sem Gall, sem pedig Nádasdi nem értett egyet. Állásfoglalásukat azzal indokolták, hogy egy ilyen összecsapás kimenetele igen kétséges, és vereség esetén nemcsak a győri végvidék várai kerülnének veszélybe, hanem Ferdinánd főhercegnek is fel kellene hagynia Kanizsa további vívásával. Szerintük az október 15-ei sikert is a sáncoknak és a szekérvárnak köszönhetette a keresztény sereg. Már akkor sem mertek nyílt harcba bonyolódni, csak az éppen támadott részek felmentésére szorítkoztak, mivel a csapatok létszáma erősen fogyatkozott, és az ellenség jelentős túlerőben volt. Tehát az a döntés született, hogy a keresztény sereg marad a megerődített táborban.

Russworm – természetesen – tiltakozott ez ellen, arra hivatkozva, hogy az oszmán főszereg egyes részei már elvonultak, míg ők nemrégiben gyarapodtak Otto von Vohenstein *Obrist* lovasaival. A tanácskozás többi résztvevőjét ez sem győzte meg. Felhívták az *Obrist-Feldmarschall* figyelmét arra, hogy a lovasok és a gyalogosok nagy veszteségeket szenvedtek el, valamint a vármegyei hadak létszáma is napról napra csökken. Abban pedig nem adtak igazat Russwormnak, hogy az időközben a táborba érkezett ezer, a frank kerületi rendek által kiállított német lovassal erősebbek lennének, mint október 15-én.

Az *Obrist-Feldmarschall* másik javaslatát, az oszmán táboron való rajtaütést is megfontolták a haditanácson. Azt azért tartották veszélyesnek, mert ahhoz a támadáshoz is ki kellett volna vonni a sereg zömét a keresztény táborból, amely körül mindeközben az ellenséges lovasság folyamatosan portyázott. Az ellenvéleményt megfogalmazók tehát azzal érveltek, hogy utóbbiak bármikor meglephetnék a még csak felfejlődő csapatokat, és súlyos vereséget mérhetnek rájuk. Ráadásul úgy vélték, hogy az oszmán tábor megtámadása a nagyvezír hadai számára ehhez képest csak kisebb veszteséget okozna. Tehát még siker esetén is több kárt, mint hasznot hozna az akció. Hiszen – emlékeztettek

felügyelete, a tábor védelmére és a várvívásokhoz sáncok, valamint utak és hidak építtetése. Megszervezte a tábor, illetve az egész hadsereg lőszerutánpótlását, hiszen nem csupán az ágyúkat, hanem az ezredek lövészeit is el kellett látni puskaporral és ólommal. Emellett ellenőrizte a megmaradt készleteket és azt, hogy lőszerrel senki se kereskedhessék. A hadjárat végén felügyelte az ágyúk és a munició visszaszállítását a bécsi vagy egyéb hadszertárakba, amiről pontos jegyzéket, inventáriumot kellett készítenie. Feladatai végrehajtásához saját stábbal rendelkezett.

a terv ellenzői – a mezőkeresztesi csata veszét is az okozta, hogy a keresztény zsoldosok az ellenséges tábor kifosztásához fogtak, így soraik felbomlottak, az időközben rendeződött és a harctérre visszatért oszmán erők pedig győzelmet arathattak. Emellett a tábor megtámadását ellenzők azt is felhozták érvként, hogy a mocsaras vidéken, illetve az azon átvezető töltésnél az oszmánok megtámadása lehetetlen.

Mindezek alapján Mátyás főherceg úgy döntött, hogy az ellenség elvonulását a megerősített táborban várják meg. Addig is az őrséget újra megerősítette, és a zsoldosok egy részét a Győrből október 22-én elindult élelmiszerszállító szekerek útjának biztosítására Pápához küldte.¹⁷

Az elfogottak és a pribékek által vallottak igaznak bizonyultak. Október 25-én éjfél után az oszmán haderő csendben elindult a székesfehérvári táborából, amit maga mögött fel is gyújtott. A két sereg között elnyúló szárazulat fedezésére pedig nagy létszámú lovasságot rendeltek ki utóvédként. Mátyás főherceg az ellenség cselétől és ravaszágától tartva kiküldte saját lovasait, hogy szemmel tartsák az oszmán csapatok mozgását. Három forrás – Mátyás főherceg október 26-án a Székesfehérvár és Palota¹⁸ között félúton fekvő táborból az uralkodónak küldött levele, az 1601. évi hadjáratról készült jelentés, valamint Hieronymus Ortelius krónikája¹⁹ – is beszámolt egy érdekes közjátékról: amikor Russworm észrevette, hogy az oszmán had felkerekedett, akkor ő és Seifried von Kollonich néhány lovassal (az augsburgi történétíró szerint két kompánia lovassal és néhány száz muskétással) az oszmán sereg utóvédjének egy 400 fős csoportjára vetette magát. Ortelius szerint csatáoztak is, ám egyik fél sem szenvedett veszteségeket.²⁰ A főherceg levele és a hadijelentés szerint az ellenséges lovasság kérte, hogy hitre beszélhessenek, azaz bántódás nélkül tárgyalhassanak. Mikor erre engedélyt kaptak, elmondták, hogy ők a budai oszmán hadból valók, és kérték, hogy a keresztény sereg főtisztjeinek adják át jókívánságaikat. Beismerték, hogy ezelőtt nem találkoztak ilyen bátran és jól harcoló keresztény haddal, illetve, hogy nagy veszteség érte őket Székesfehérvár elvesztésével, és sok vitézüket elesett a harcmezőn az elmúlt napokban. Majd a barátságos szóváltás után azzal váltak el egymástól, hogy a következő tavaszon vagy az oszmánok foglalják vissza Székesfehérvárt, vagy a keresztények veszik be Budát.²¹

Az éjszaka folyamán még három francia renegát és két pribék jelentkezett a keresztény táborban, akik ugyanazokat az információkat erősítették meg, amelyeket már október 23-án és 24-én az elfogottak és átszökött pribékek vallottak. Annyival egészítették ki azokat, hogy az oszmánok elbontották maguk mögött a töltésutat.²²

¹⁷ ÖStA HHStA H AA Fasc. 140. fol. 62r–63v.; uo. KA AFA 1601-13-1.; *Gömöry* 1892. 620. o.

¹⁸ Várpalota.

¹⁹ *Ortelius* 1602.

²⁰ Uo. 206r.

²¹ ÖStA HHStA H AA Fasc. 140. fol. 66r–68v.; uo. KA AFA 1601-13-1.; *Gömöry* 1892. 620–621. o.

²² ÖStA KA AFA 1601-13-1.

Miután Jemiscsi Haszán hada folytatta vonulását Buda, illetve Adony irányába, Mátyás főherceg október 26-án ismét megtárgyalta Russwormmal, Sulzcal és Gall-lal a kialakult helyzetet, és a következő, négy pontból álló döntést hozták:

1. Székesfehérvárt el kell látni megfelelő őrséggel, élelmiszerral és munícióval. A táborban található lövegeket és hadianyagot pedig biztos helyre kell szállíttatni.
2. Mivel ekkor még tartott Kanizsa ostroma, Mátyás főherceg Ferdinánd főherceg segítségére kívánt vonulni, Székesfehérvár védelmét pedig Gotthard von Starhemberg-re bízta. Az utóbbi alá rendelt had létszáma, amelyet a felső-ausztriai rendek adójából toboroztak, majdnem harmadára csökkent addigra, ezért Adolf von Althan regimentjéből két zászlót, továbbá Győrből kétszáz gyalogost és százötven lovast, valamint Pápáról száz, Veszprémből pedig ötven gyalogost a város őrségének megerősítésére rendelt. Emellett kérte az uralkodót a kinevezés és a végház megerősítésére.²³
3. A dikából²⁴ kiállított alsó-magyarországi vármegyék seregét az előbb említett Althan megmaradt nyolc zászlójával a bányavárosok védelmére rendelték.
4. A beteg és sebesült zsoldosokat a málhával együtt Győrbe, illetve a környező falvakba rendelték. Ugyanígy jártak el a táborban található lövegekkel és hadianyaggal is, amiket biztos helyre kellett szállítani.

Mátyás főherceg tehát Kanizsa alá akart vonulni, hogy unokatestvérét megsegítse az ostromban, ám a táborban tapasztalható nagy élelmiszerhiány miatt – mivel a Győről várt társzekerek tíz napja nem érkeztek meg – nem tudott elindulni.²⁵

A keresztény csapatok a következő két napban, október 27-én és 28-án is – immáron tizenkét napja – hiába vártak az elesésre. A főherceg továbbra sem tudott útra kelni Kanizsa felé, mindeközben az a hír érkezett, hogy a lovas lövész testőrség parancsnoka, akit korábban Győrbe küldött a szállítmány sürgetésére, állítólag a társzekerekkel Palotára érkezett. Mivel Mátyás főherceg a teljes haddal nem tudott megindulni, ezért parancsot adott Russwormnak, hogy induljon el a gyalogregimentek egy részével és a tüzérséggel.²⁶

A következő napon, október 29-én a megmaradt haddal Mátyás főherceg is elhagyta a Szentgyörgy-mező közelében, Székesfehérvár és Palota között kiépített tábort az utóbbi végház irányába, hogy ott találkozzon az élelemszállítókkal. Délben meg is érkezett Palotára, ám kiderült, hogy az október 28-ai hír a társzekerek megérkezéséről hamis, így a zsoldosok újra eleség, míg a lovak takarmány nélkül maradtak. Ezután

²³ A Mátyás főherceg által október 26-án írt levélben az áll, hogy a győri végvidékről 300 hajdút és ugyanannyi huszárt kell Székesfehérvárra rendelni. Emellett Solms lovas lövészeinek két kompániáját is, amikor azok megérkeznek. ÖStA HHStA H AA Fasc. 140. fol. 67r–v.

²⁴ A magyar rendek által az országgyűléseken megszavazott és vármegyénként a jobbágyporták után behajtott rovásadó (*subsidiium, dica*).

²⁵ ÖStA HHStA H AA Fasc. 140. fol. 66r–68v. és uo. KA AFA 1601-13-1.

²⁶ ÖStA HHStA H AA Fasc. 140. fol. 81r–v. és uo. KA AFA 1601-13-1.

a sereg folytatta útját Veszprémnek, ahová október 30-án érkeztek meg. Az 1601. évi hadjáratról készült jelentés szerint a zsoldosok ekkor már teljesen kimerültek, és szinte félholtak voltak a meneteléstől és az éhségtől. Mátyás főherceg úgy döntött, hogy itt tábort veret, és Veszprémben hozatja Győrből az élelmet,²⁷ a szekerek kíséréséhez pedig nagyszámú lovasságot akart kirendelni. Ám a lovasok *Obrist*jai elpanaszolták, hogy hátasaik elpusztultak, és zsoldosaik is annyira legyengültek, hogy már őrséget sem tudnak adni. Mivel pedig Győrbe és vissza az út majd kétszáz kilométer, a szekerek kísérése olyan terhet róna rájuk, amit már nem tudnak vállalni.

Még aznap este Ferdinánd főherceg egy (újabb) követe, Jakob Preiner titkos tanácsos és *Hofmarschall*²⁸ érkezett meg a kanizsai ostromtáborból.²⁹ Jelentést tett az október 28-ai sikertelen rohamról a vár ellen, valamint – felhatalmazása alapján – 5000 német gyalogost, 2000 lovas, kartányhoz³⁰ és *Singerin*hez³¹ való lövedékeket, továbbá 400 mázsa lőport kért az ostrom folytatásához.

Mátyás főherceg ekkor újra haditanácsot hívott össze, ahol Mercoeur és mások is a seregben tapasztalható áldatlan állapotokra hívták fel a figyelmét. Kifejtették ugyanis, hogy a gyalogság az ostromtól, az ütközetektől, a nehéz terepen való vonulásoktól, az őrállástól, az állandó nélkülözéstől és az ezzel együtt megjelenő járványoktól olyan mértékben legyengült, hogy már csak Andreas von Hofkirchen és Hans Preiner zu Stübing regimentje képvisel számottevő haderőt. Utóbbi parancsnoksága alá rendelték ekkorra már Hans Wendel von Pernhausen gyalogosait is, mivel az *Obrist*juk októberben járványban meghalt.³² Hasonló helyzet alakult ki a lovasságnál is, ahol Vohenstein frank csapatát leszámítva már csak kevés ló állt rendelkezésre.

A főherceg azonban mindenképpen meg akarta segíteni a Kanizsát ostromló sereget, ezért parancsot adott Preinernek, valamint a betegeskedő Hofkirchent helyettesítő Ehrenreich von Jagenreitternek, hogy gyalogosaikkal október 31-én induljanak el a Sümeg–Zalaszentgrót útvonalon. Ellátásuk biztosítására pedig Hagymássy Kristófot rendelte ki. Erről Jakob Preiner tájékoztathatta Ferdinánd főherceget is, hiszen egy november 8-án a kanizsai táborból küldött jelentés szerint két regimentet vártak az ostromlók a megsegítésükre.³³

²⁷ Mátyás főherceg ugyanott táborozott le – a vártól kb. 5 kilométerre –, ahol Szinán nagyvezír tette, amikor 1593-ban megostromolta Veszprémet. ÖStA KA AFA 1601-13-1.

²⁸ A leginkább az udvar pénzügyeit igazgató tisztségviselő.

²⁹ *Istvánffy* 1602. 379. o.

³⁰ Az ostromágyú (?) egy fajtája. Bővebben lásd *Domokos* 2003. 30–31. o.

³¹ A *Singerin* ágyút más néven feles – azaz 24 fontos – kartánynak nevezték. *Domokos* 2003. 31–32. o. és ÖStA KA AFA 1600-6-ad 12.

³² 1601 októberében Preinert II. Rudolf az ő és Pernhausen gyalogságából összevonni szándékozott 4000 vagy 5000 fős egység parancsnokának javasolta. Az így összevont ezred vezetésére 1602-ben kapott kinevezést. ÖStA KA HKRA Wien Registrat 1601. Oktober No. 136.; uo. KA AFA 1602-3-5.; *Gömöry* 1892. 620. o.; *Heischmann* 1925. 229–230. o.

³³ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8974. fol. 716v.

Ezeket azonban november első napjaiban nem sikerült elindítani. A két *Obrist* ugyanis tiltakozott a parancs ellen, arra hivatkozva, hogy a zsoldot nem fizették ki gyalogosaik számára, akik legyengültek és ruházatuk elrongyolódott, valamint a számukra kijelölt útvonalon csak elpusztult falvak vannak, így az élelmiszer beszerzése is reménytelen volna. Ezért azt kérték, hogy hadd vonuljanak a fősereggel együtt Pápára, ahol végre élelemhez jutnának, és hópénzüket is átvehetnék, onnan pedig továbbindulhatnak Kanizsa alá. Ezzel szemben Russworm azt tanácsolta, hogy a keresztény sereg maradjon a Veszprém melletti táborban, ott várja be Győrből az élelmet, majd onnan induljon Ferdinánd főherceg megsegítésére.

Mátyás főherceg végül az *Obristok* számára kedvező döntést hozott. Parancsot adott, hogy a Preiner-regiment zsoldját és az élelmiszert Győrből azonnal Pápára küldjék. Sulznak meghagyta, hogy a két említett végházból a kért muníciót szedje össze. Nádasdinak pedig a szállításhoz szükséges 80 szekeret kellett kiállíttatnia Vas és Sopron vármegyékből. Mátyás főherceg emellett tájékoztatást kért Ferdinándtól arról, meddig szándékozik még az ostromot folytatni, hogy megtudja, vajon odaérne-e időben Pápáról a kért segítség.

Mindenszentek napján tehát elindult a teljes sereg Pápa irányába, ám az egész éjjel és nappal tartó hatalmas hóesésben alig tudtak hozzávetőlegesen öt kilométert haladni. Mátyás főherceg a hadak vezetését Mercoeurre és Russwormra hagyva előrelavagolt, és még aznap megérkezett kíséretével Pápára, ahova a keresztény gyalogság és lovaság az időjárással küzdve részenként, november 2-a és 4-e között érkezett meg. A vonulásuk nagy veszteséggel járt, hiszen a jelentések szerint útközben több mint ezer ember és rendkívül sok ló elpusztult a nélkülözéstől, valamint a nagy hidegtől. Emellett sok szekér is tönkrement. Ezeket az elgyötört lovak a rossz utakon már nem húzhatták tovább, így magukra hagyták az erdőben a rajtuk lévő málhával. A keresztény sereg létszámát tovább csökkentette, hogy a bajor birodalmi kerület által kiállított hét zászlónyi gyalogos elhagyta a tábor.³⁴ Egy Pápáról november 3-ai dátummal Philipp Eduard Fuggernek küldött jelentés is arról számolt be, hogy a hadinép jelentős részének a *Bestallung*jában foglalt szolgálati ideje lejárt, ezért csak a Preiner- és a Hofkirchen-regimenteket lehet Kanizsa ostromlóinak megsegítésére küldeni. Ráadásul a bajor és a sváb csapatok már el is indultak Alsó-Ausztria és a Német-római Birodalom felé. A jelentés összeállítója azt is tudni vélte, hogy Mátyás főherceg kisebb, még oszmán kézen lévő végházak ellen vezetheti megmaradt zsoldosait.³⁵

Mindezeket figyelembe véve november 4-én az *Obristok* együtt felkeresték Mátyás főherceget, és kérték, hogy zsoldosaik állapota miatt rendelje őket a harctérről a falvakra. Ugyanis lehetetlennek ítélték, hogy a keresztény had ilyen állapotban, ilyen időjárási körülmények között tovább folytathassa a hadjáratot és Kanizsa alá vonuljon. A főherceg

³⁴ ÖStA KA AFA 1601-13-1.

³⁵ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8974. fol. 708v.

politikai döntést hozott: elszánta magát unokatestvére megsegítésére. Ezért – bár meghallgatta Mercoeur, Russworm, Sulz és Gall véleményét is – a következő napon úgy határozott, hogy a Hofkirchen és Preiner alá rendelt regimenteket, Thurn megmaradt lovasságát, valamint Philipp Graf zu Solms hat vallon lovas lövész kompániáját – amelyek egy nappal korábban érkeztek meg a keresztény táborba – az ostromlók segítségére küldi.³⁶

Ugyanekkor érkezett meg Komáromból egy híradás, amely szerint a nagyvezír (november 3-án) 30 000 főt indított útnak az ostromlott dél-dunántúli végház felmentésére. Az ostromlók táborából november 8-án küldött jelentés készítője arról számolt be, hogy a nagyvezír serege már Pécsnél áll.³⁷ Jemiscsi Haszán 1601 decemberében készült *telhiszéből*³⁸ pedig tudjuk:

„Kanizsáról folytonosan segélykérők érkeztek, fontos volt, hogy a katonákkal való tanácskozás és egyetértés után a nagy ágyúkat minél előbb kivontassuk és rendeltetési helyükre eljuttassuk, s Kanizsa várának segítséget nyújtunk. [Ezért] az említett helyről felkerekedtünk, az ágyúkat Budára (Budin) küldtük, s előbb a pozsegai és izvorniki szandzsákok serege, majd mi magunk is Kanizsa megsegítésére igyekeztünk. De azzal a megfontolással, nehogy a kevés idő és a rosszra fordult téli időjárás miatt, s az okból, hogy elérkezett a hadjáratból való visszatérés ideje, a katonák egymást föltüzeljék és elmenjenek, azon a helyen nem közöltük velük, hogy Kanizsára tartunk. Mikor a Mohács nevű helyre értünk, a seregben kihirdettük, hogy Kanizsa megsegítésére igyekszünk, s akik jönni akarnak, jöjjenek, akik nem akarnak, távozzanak. [Felséged] e szolgálja a nevezett helyről Kanizsa felé vette az útját, s előbb Pécsre (Pecsuj), onnan pedig Szigetvárra érkezett. A korábban elküldött boszniai beglerbég a boszniai sereggel a Kanizsához közeli Tomasin [Drávatamási] nevű helyre vonult, magunk pedig megkezdtük a Kanizsára való menetel előkészületeit. A seregből önkénteseket írtunk össze, s a velünk lévő száz–kétszáz főnyi tatár seregből kiválasztottunk egy csapatot, s ezt magunk előtt a Kanizsát ostromló alávaló hitetlenek ellen küldtük. A nevezettek, elmenve, az átkozottak ostromsáncaira rontottak, számos átkozottat megöltek, és mintegy negyven-ötvenet foglyul ejtettek. Éppen visszafelé igyekeztek velük, mikor a mögöttük lévő táborból nagyszámú alávaló hitetlen tört elő, az innen érkezetteket elűzte és a szerzett foglyok nagy részét kiszabadította; [a hitetlenek] vértanúvá tettek egy tatár herceget és néhány tatárt élve elfogtak. Mikor megkérdezték tőlük, honnan jöttek, a nevezettek elmondták, hogy a *szerdár* az iszlám sereggel Szigetvárra érkezett és ellenük készül; ők pedig azért jöttek előre, hogy nyelvet fogjanak.”³⁹

Erről a portyáról Ortelius is beszámolt a munkájában, megemlítve, hogy a tatárok elhajtották a környéken tartott marhákat, ezzel nagy kárt okozva az ostromlóknak.⁴⁰

³⁶ ÖStA KA AFA 1601-13-1.

³⁷ ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8974. fol. 716v.

³⁸ Beadvány vagy előterjesztés.

³⁹ *Dávid – Fodor* 1983. 285. o.

⁴⁰ *Ortelius* 1602. 211r.

A nagyvezír azonban nem gondolhatott az ostromlottak felmentésére. Ibrahim Pecsevi beszámolója szerint:

„Mohácsról Pécsre, onnan pedig Szigetvárra ment. Kászim napja [október 26.] már elmult s a katonaság is többnyire széteszlott. Hideg zordon időjárás volt. A janicsárok sátraikba húzódvá vonakodtak menni. [...] Ezen visszavonulás alkalmával a nagy hideg miatt elszámolhatatlan sokat szenvedtek s igen sok állat és iszlám katona elveszett. Mivel Szigetvárról vissza kellett térni, azért Kanizsát isten oltalmába ajánlotta, hol szintén akkora hó és oly nagy hideg volt.”⁴¹

Ennek ellenére Észak-Itáliában, egészen pontosan Palmanovában már azt beszélték, hogy a nagyvezír hadát, mikor az említett erősség felmentésére akart vonulni, három oldalról – a Ferdinánd és a Mátyás főherceg, valamint a Mercoeur hercege vezette keresztény seregek – megtámadták, és vereséget mértek rá. Állítólag az oszmán főszereg 25 000 fős veszteséget szenvedett, adta tudtul a Velencében november 9-én keltezt jelentés. A lap szélére azonban egy másik kéz odaírta, hogy a híradás hamis.⁴²

Mátyás főherceg a Komáromból érkezett hír hallatán november 6-án úgy döntött, hogy az eddig kijelölt hadak mellé rendeli még Althan megmaradt gyalogságát és Vohenstein frank lovasait is. A sereg élére pedig Mercoeurt kívánta állítani, aki azonban visszautasította a felkérést, és maga helyett Russwormot javasolta.⁴³ A harci vágtyól égő *Obrist-Feldmarschall* el is fogadta a megbízást. Tette ezt annak ellenére, hogy tisztában kellett azzal lennie, miszerint megbízatása inkább csak politikai gesztus Ferdinánd főherceg irányába, semmint valódi segítségnyújtás. Egyrészt a rábízott hozzátvetőlegesen 5–8000 fős „egészséges hadinép” nem befolyásolhatta döntően az ostrom menetét,⁴⁴ másrészt tapasztalt hadvezérként azt is tudta, hogy alapos felkészülés hiányában a téli hadviselés nem járhatott sikerrel. Mint látni fogjuk, ez utóbbi miatt hamarosan súlyos veszteségeket szenvedtek az alá rendelt csapatok.

Russworm és hada Kanizsa alatt

Mint láttuk, október második felétől egészen november 6-áig húzódott az a folyamat, amelynek eredményeként Russworm elindulhatott az alá rendelt hadakkal Kanizsára. Az egyre téliesebbre forduló időjárás azonban újabb komoly megpróbáltatások elé állította a keresztény zsoldosokat. Istvánffy Miklós történeti munkájában a Kanizsáig tartó vonulásról sommásan azt jegyezte fel:

⁴¹ Ibrahim Pecsevi 1916. 162–163. o.

⁴² ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8974. fol. 710v–711r.

⁴³ *Staufffer* 1886. 306–311. o. és *Antonitsch* 1975. 310–311. o.

⁴⁴ ÖStA KA AFA 1601-13-1. és ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8974. fol. 716r–v.

„Mátyás is, hogy azokat alkalmasan véghezvinné, nem akarván semmi késedelmet szerezni, Roswurmot, Mercuriának képebelit, az Mansfeld oskolájából való erős s gyors férfit, hatezer gyaloggal és kétezer lovassal elküldé, [...] oly nehéz utakon s háború időben, hogy az holvalókat s tábóri eszközököt rész szerint Beszprémbe, rész szerint másutt hadni kényszerítettének, és sokan az útban hideggel és szükséges dolgoknak fogyatkozása miatt elvesznének...”⁴⁵

A „magyar Livius” által leírtakat kiegészítette és részletezte a mindig jólétesült Ortelius is. Művében úgy fogalmazott, hogy a keresztény főszereg zsoldosainak számát nem csupán Székesfehérvár megszállása, a város falai elleni rohamok és az összecsapások csökkentették, hanem a Pápáról Kanizsáig tartó vonulás is. Hiába vittek magukkal ugyanis sátrakat, ezeket nem tudták felállítani, és a nagy hidegben a pusztán földön voltak kénytelenek aludni. Az augsburgi szerző ezzel kapcsolatban ugyanakkor megjegyezte, hogy Russworm és hadai mindezeket a szörnyű állapotokat türellemmel viselték.⁴⁶

Az *Obrist-Feldmarschall* vezette had keserves menetelése november 12-én ért véget. Aznap már Kanizsától egy fél német mérföld távolságra, azaz hozzávetőlegesen három kilométerre táboroztak le. A következő napon Russworm és az *Obristok* az ostromlók táborába lovagoltak, és jelentkeztek Ferdinánd főhercegnél, majd megszemlélték az új csapatok számára táborverésre alkalmas helyeket. Russworm egy olyan külön táborhelyet szemelt ki zsoldosainak, ahonnan egyszerre tudta megakadályozni az erősség esetleges felmentését, illetve megsegítését, valamint – amennyiben erre alkalom nyílik – könnyen részt vehet a falak elleni újabb rohamban. Míg Russworm és az *Obristok* Ferdinánd főhercegnél tárgyaltak, addig hadaik igyekeztek kipihenni az út fáradalmait, már amennyire lehetett.

A keresztény főszeregtől küldött gyalogosok és lovasok november 14-én teljes harcrendben vonultak be az ostromlók táborába. Russworm hadai előtt ellovagolt és megszemlélte azt a főherceg, a helyettese, Vincenzo Gonzaga mantovai herceg és a Kanizsát ostromló sereg élére *Obrist-Feldmarschall*á kinevezett Giovanni de Medici *Obrist-Zeugmeister* is, akik nagyon meg voltak elégedve a látottakkal.⁴⁷

A „frissen” érkezett csapatok ugyan felverhették sátraikat a Russworm által kijelölt helyen, ám még aznap este viharos széllel eső érkezett, majd gyorsan hűlni kezdett a hőmérséklet, és az esőzést havazás váltotta fel, amely egészen november 15-én délig tartott. A leesett hó térdig ért. A nyílt terepen táborozó zsoldosok és családjaik az ítéletidő elől az erdőkben kerestek menedéket, mindhiába. Ha hihetünk az egykori beszámolóknak, akkor az ostromlók táborában több mint háromezer férfi, nő és gyerek fagyott halálra, valamint háromszáznál több ló pusztult el.⁴⁸

⁴⁵ Istvánffy 2009. 379. o.

⁴⁶ ÖStA KA AFA 1601-13-1. és Ortelius 1602. 211r–v.

⁴⁷ ÖStA KA AFA 1601-13-1.; ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8974. fol. 724r–725r.; Ortelius 1602. 211r.

⁴⁸ ÖStA KA AFA 1601-13-1.; ÖNB Fuggerzeitungen Cod. 8974. fol. 724r–725r.; Ortelius 1602. 211r–v.

A kialakult helyzetben Russworm alázatosan kérte egy haditanács összehívását a főhercegtől, ahol a megjelent *Obristok* előtt az ostromműveletek alakításáért, a sáncok és a futóárkok kijelöléséért és építéséért felelős tisztségviselők számot adhatnak a helyzetről, valamint arról, hogy jelen állapot szerint sikerülhet-e az erősséget bevenni. A tanácskozás menetéről Mátyás főherceg hadijelentése mellett annak alapján – a szöveget szinte szóról-szóra idézve – Ortelius, valamint Istvánffy is beszámolt. Érdeemes tehát mindkét változatot bemutatnunk, hiszen ezáltal képet kaphatunk Russworm gondolkodásáról, had-, de leginkább ostromvezetési elképzeléseiről.

A hadijelentésben és Ortelius művében is azt olvashatjuk, hogy a Russworm által megfogalmazott kérdésekre az első tisztségviselő (*Official*) – aki embereivel a bástyánál (*Bollwerk*)⁴⁹ eljutott egészen az ellenlejtig (*contrascarpa*),⁵⁰ azaz a vizesárok erősséggel átellenben lévő partjáig a közelítőárkokkal (*approchi*)⁵¹ – azt jelentette, hogy az árkot nem tudja feltölteni, mert a benne folyó víznek igen erős a sodrása, és folyamatosan elmossa a feltöltést. Ezért azt tervezte, hogy egy szekeret engednek a mederbe, és amennyiben ez sikerül, akkor megpróbálnak még egy utolsó rohamot. Ha nem járnak szerencsével, akkor azonban fel kell hagyni az ostrommal, és el kell vonulni Kanizsa alól.

A másik bástyánál folyó munkáért felelős tisztségviselő még siralmasabb helyzetről számolt be. Az alá rendelt munkások ugyanis eddig csupán harminc lépésnyire tudták megközelíteni az ellenlejtet. A tisztségviselő azonban nem volt híján a kincstári optimizmusnak. Mivel sokféle és nagyszámú, a földmunkákhoz szükséges szerszám, valamint gyapjúbála, rőzsényaláb és sánckosár állt rendelkezésre, ezért úgy vélte, hogy három vagy négy napon belül eljuthatnak az ellenlejt tábor felőli széléig. Amennyiben pedig át tudnának kelni az árkon, és az erősség falának a tövében meg tudnák vetni a lábukat, akkor lehetőség nyílna itt is egy újabb roham előkészítésére.

A minden józan alapot és megfontolást nélkülöző vélemény meghallgatását követően Vincenzo Gonzaga herceg, Ferdinánd főherceg helyettese (*Locogotenente General* vagy *General Leutnant*) úgy vélte, hogy a Kanizsa elleni ostrom további folytatásával a még rendelkezésre álló hadinépet csak vágóhídra küldenék, így a teljesen hiábavaló hadműveletet le kell állítani. A hadijelentés szerint ekkor Ferdinánd főherceg azt kérdezte a tisztségviselőktől, hogy megkaptak-e minden szükséges eszközt és támogatást a vizesárok feltöltéséhez és az erősség beveteléséhez. Erre nem válaszolhattak tagadólag, hiszen minden, az ostromhoz szükséges hadianyagot megkaptak. Rőzsékből és zsákokból⁵² annyi állt rendelkezésre, hogy egy, az erősség falainál magasabb sáncot lehetett volna felépíteni ezekből.

⁴⁹ Domokos 1986. 106., 108. o.

⁵⁰ Ez voltaképpen az árok külső oldala volt. Uo. 106. o.

⁵¹ Uo. 91., 107. o.

⁵² A zsákok anyagához még Ferdinánd főherceg is felvágattatta saját sátrának ponyváját.

Mindezeket követően a főherceg kikérte Russworm és a vele együtt érkezett *Obristok* véleményét a hallottakról és a kialakult helyzetről. A keresztény főserg *Obrist-Feldmarschallja* rámutatott beszédében, hogy ha ostromhoz alkalmas időjárás mellett sem sikerült ilyen sokáig semmi eredményt elérni, akkor az egyre hidegebbé és csapadékosabbá váló novemberi napokon még kevésbé lehet erre számítani. Emellett egyetlen olyan állást sem sikerült odáig megszerezniük, amely feleslegessé tette volna a védők további ellenállást, vagy lehetőséget adott volna a keresztényeknek egy újabb támadásra. A kurtinából⁵³ ugyan sikerült egy darabot lerombolni már három héttel azelőtt, hogy a futóárokkal elérték volna az ellenlejtet. Az erősséget pedig itt, a legerősebb, legvédehetőbb helyen, a két bástya között támadták meg. Mindennek tetejébe Kanizsát nem zárták körül rendszeresen, hiszen a védők fényes nappal ki-be járnak takarmányért és tüzelőért. Azaz – summázta Russworm a mondanivalóját – minden eddigi, az erősség ostromára fordított fáradság és munka hiábavaló volt. Ha valami eredményt akarnának elérni, akkor teljesen újonnan és más módon kellene kezdeni az egészet. Russworm végzetül nyomatékosan tiltakozott az ellen, hogy az ostrom lefolyásáért vagy félbeszakításáért felelőssé, illetve a kudarc részesévé tegyék. Ezért fel is ajánlotta, hogy az alá rendelt haddal addig marad a táborban, amíg egy csöppnyi esély is mutatkozik az erősség bevételére. Mindezeket figyelembe véve a főherceg úgy döntött, hogy felhagynak az ostrommal, és elvonulnak Kanizsa falai alól.⁵⁴

Russworm Mátyás főhercegnek is beszámolt a kanizsai táborban tapasztalt áldatlan állapotokról. Keserű iróniával úgy fogalmazott, hogy Ferdinánd főherceg minden bizodalját itáliai parancsnokaiba vetette, igyekezett mindent óhajuk szerint elrendelni és végrehajtani, de nagyon csodálkozik rajta, hogy őfelsége oly nagy türelemmel maradt egy ilyen veszélyes és rosszul felállított táborban, és oly sokáig tűrte a hiábavaló munkálatokat.⁵⁵

A hadijelentésben foglaltak és Russworm levele szerint tehát a keresztény főserg *Obrist-Feldmarschallja* komoly kritikát fogalmazott meg az addig elvégzett ostrommunkálatokkal kapcsolatban, kétségbe vonva Ferdinánd főherceg tisztségviselőinek hozzáértését és képességeit is. Magát az eseményt – mint már említettem – Istvánffy is megörökítette történeti munkájában. Ebben állítólag szóról-szóra idézte Russworm beszédét és a haditanácskozás egészét:

„Nem kétlem, ó kegyes, jó fejedelem, hogy ti ennek az megszállásnak kezdetitől fogva semmi költségnek, sem munkának nem kedveztetek légyen, hogy az kívánatos végbenvitettetnék, s az ily ti gondviselésekkel a nyomorúságoknak s veszedelmeknek, melyek ebből az helyből a ti szomszéd tartománytokra szállani láttatnak, eléggé elejit vehetni volna. De az ti tanácstoknak és szorgalmatosságtoknak s a ti kapitányotoknak minde-

⁵³ Két bástyát összekötő falszakasz.

⁵⁴ ÖStA KA AFA 1601-13-1. és *Ortelius* 1602. 211v–212r.

⁵⁵ *Stauffer* 1886. 268–269. o.

nekelőtt szerencsése, melynek az emberi s leginkább az hadi dolgokban legnagyobb s hihetetlen hatalma vagyon, hogy nem szolgált légyen, látom. Mely nagy főembereknek, kik az hadakozáshoz is igen értenek, hogy ez beszédemmel semmi alázásokat nem kívánom, így az kezdett megszállásnak okait semmiképpen nem javasollhatom, mely későbbben is, hogyan illett, kezdetett, s kisebb szorgalmatossággal is továbbvitettnek lenni láttatik nékem, mivel az Olaszországból idején érkezett nép is az időt Zágráiban hiába várákozva, s napról napra halogatva, henyélésbe töltötte légyen, s végtére a gonosz égháborúkba, s az esztendőnek része tétre kelve, úgy hozott ide, hogy az ellenségnek útjai elrekesztetteknek lenni, és a ki- s bejárásra néki szabadság engedtetettnek lenni ne láttassanak.

Mostan ha valamit hasznosan akarunk véghezvinni, bizonyára az megszálláshoz szorosabban kell nyúljunk, és sokkal másképpen kell mindeneket megcsinálnunk, azt vélem. És ha a dolgoknak nehéz voltai, kiváltképpen pedig az égháborúk ellenül nem állnak, meg kell maradnunk az kezdett dologban, és semmi munkától s veszedelemtől nem kell futnunk, azt ítélem. S ami engemet, s az én népemet illeti, arra ajánljuk s ígérjük magunkat, noha hogyha ez háború idők meg nem csendesednek, hogy megállhassuk az dolgot, alig hitethetem el magammal. Kiváltképpen pedig nékem az tetszenék, hogy az lövészerszámokat e sáncokból más helyre kellene vonni, s a várat napkeletről löttetni, mely felől az kerítés falai erőtlenekek, azoktól, kik annak állását tudják, megértettem. S azután mindenfelől gyalogokat kellene rendelni, nagy kemény kapitányokkal, kik az ellenséget csomóvesszők s faeszközök hordására kijárni nem hagyják, amint hallom, hogy ekkedig lött légyen, s egy embernek hozzájok menni, vagy levelet vagy valami izenetet bevinni ne engedjenek, s minden tehetségekkel azon legyenek, hogy az ellenség, öregbedvén szüksége, vagy az maga megadásra kényszeríttessék, vagy a vár tőle igaz erővel s vitézséggel az mieink által megvéttessék.

Magamot pedig mindezekben a dolgokban, melyek az én tisztemre néznek, arra ajánlom, hogy semmi szorgalmatosságot s gyorsalkodást abban el nem hagyok, s fáradságot s munkának s életem veszedelmének is nem engedek. S teljességgel minden erővel azon igyekezem, hogy az ti énfelőlem való várastoknak semmi részében fogyatkozást tenni ne láttassam...⁵⁶

A haditanácson részt vevők egy része egyetértett Russwormmal, hogy „míg jó idők voltak, addig semmit szerencsésen nem próbáltak, s hiába munkálkodtanak légyen, megtetszenék, más alkalmatosságot kellene annakutáni keresni, most egyéb nem lenne, ha szinte valami többet próbálni tetszenék is, hanem hogy az vitézlő nép az nyilvánvaló veszedelemre, mint az juhok az megmetszésre s mészárszékre vitessenek”.⁵⁷

Istvánffy szerint ezt követően kérdezte meg Ferdinánd főherceg a tanácskozáson részt vevőktől, „mi múlt légyen őrajta”. Amire azt a választ kapta, hogy ő megtett mindent a hadjárat és az ostrom sikeréért. Mindezeket követően Vincenzo Gonzaga, Gianfrancesco Aldobrandini betegsége, majd halála után a pápai segélyhad vezetését átvevő

⁵⁶ Istvánffy 2009. 385–386. o.

⁵⁷ Uo. 386. o.

Flaminio Delfini és a többi itáliai hadvezér azt tanácsolta, hogy maradjanak még pár napot, hátha jobbra fordul az időjárás.⁵⁸

Az Istvánffyánál olvasottakkal kapcsolatban három, egymással is szorosan összefüggő, a hadijelentéstől eltérő részre kell felhívni a figyelmet. Egyrészt a „magyar Liviusnál” az események sorrendje más. A Russworm kezdeményezésére összehívott november 15-ei haditanácskozáson szerinte elsőként a keresztény főserg *Obrist-Feldmarschall*ja szólalt fel, majd ezt követően alakult ki egy olyan vita, amelynek hallatán a megzavarodott ifjú főherceg felvetette saját felelősségét, mulasztásának lehetőségét is. A megbeszélés lezárásaként pedig Istvánffy az itáliaiak javaslatát, maradási szándékát írta le. Ez ellentétben áll a hadijelentésben olvasottakkal, hiszen ott úgy szerepelt, hogy a tanácskozás összehívását az ítéletidő miatt kialakult helyzet tette szükségessé, ahol először a megkérdezett tisztségviselők, majd Vincenzo Gonzaga, utána a főherceg és végül Russworm beszéltek. Mindezeket túl meg kell jegyeznünk, hogy Istvánffy egy nappal későbbre, azaz a november 15-éről 16-ára virradó éjszakára datálta az ostromlók táborát sújtó időjárás beköszöntét – tehát a haditanácsot követő éjszakára. Így azon sem csodálkozhatunk, hogy szerinte a táborbontásra a parancsot november 16-án adták ki.⁵⁹

Másrészt ezzel a dátumproblémával magyarázható, hogy a hadijelentéssel ellentétben a magyar történetíró leírásából úgy tűnik, bár Russworm elégedetlen volt az ostrommunkálatokkal, ám azok folytatására: az ostromlővegek áthelyezésére és az erősség körüli szorosabb ostromgyűrű kialakítására tett javaslatot.⁶⁰

Harmadrészt a hadijelentésben azt olvashattuk, hogy Gonzaga úgy vélte, a Kani-za elleni ostrom folytatásával a még rendelkezésre álló hadinépét csak vágóhídra küldenék, így a hadműveletet le kell állítani. Ezzel szemben Istvánffynál is megjelenik ugyan a zsoldosok „áldozati bárányként” való említése, de az már homályban marad, hogy ki fogalmazta meg ezt a véleményt. Szerinte biztosan nem lehetett az a mantovai herceg, hiszen ő, Delfini és a többi itáliai hadvezér a maradás mellett kardoskodott.⁶¹

Az ostrom sorsát végül nem a haditanács, hanem az időjárás döntötte el. A november 15-éről 16-ára virradó éjszaka folyamán ugyanis olyan nagy mennyiségű hó esett le, amely a folytatást lehetetlenné tette. Ferdinánd főherceg elrendelte a sáncok kiürítését, és a megmaradt zsoldosok elvonulását. Ez azonban hamarosan pánikszerű menekülésé változott. Jemisci Haszán leírásából tudjuk, hogy „ilyen télben az átkozottak ágyúikat nem voltak képesek elvontatni, s negyvenkét páratlan, várvívó nagy badzsaluska⁶²

⁵⁸ *Istvánffy* 2009. 386. o.

⁵⁹ „És azon az napon bizonyára, mely 15. napja vala Szent András havának, elhagyván a tanácskozást, sátorokba menének. De mindjárt ugyanazon éjtszaka az nagy kegyetlen és iszonyú északi szelek északról fújni kezdének, és az ég megháborodván, és szokatlan nagy hó esék, mineműt az ősink ideje sem említene.” Uo. 386. o.

⁶⁰ Uo. 385–386. o.

⁶¹ Uo. 386. o.

⁶² Nagy űrméretű oszmán löveg.

ágyújukat otthagya, sátraikat, felszerelésüket, élelmüket és rengeteg lőporukat mind hátrahagyva elmenekültek, miközben a várból kijövő iszlám katonák vagy hat-hétezret levágtak belőlük, és a [levágott] fejeket sorba rakták a várfalakon”.⁶³ Ortelius szerint a káoszban egyedül Russwormnak volt köszönhető, hogy néhány szekérenyi lőport sikerült elvontatni, illetve hogy a megmaradt sereg valamiféle rendben átkelt a mocsáron, és tábornok vert Kanizsától mintegy tíz kilométernyire.⁶⁴ Ezzel a tragikus eseménnyel ért véget Kanizsa több mint két hónapon át tartó ostroma.

Összegzés

Az 1601. december 12-én Velencében keltezett hír kapcsán joggal feltételezhetjük azt, hogy a három itáliai nemes elferdítette a tényeket, amikor Rómában beszámolt a kanizsai kudarc okairól. Míg magukat úgy állították be, mint akik tovább harcoltak volna a győzelemig, addig Russwormot festették le úgy, mint aki meggyőzte Ferdinánd főherceget az ostrom félbeszakításáról. Ez azonban így nem felelt meg a valóságnak. A keresztény főcsapat *Obrist-Feldmarschall*-ját nem lehetett gyávasággal vádolni. Az egész hadjárat alatt égett a harci- és a bizonyítási vágytól, hiszen kétszáz tizedes távollét után térhetett vissza újra a magyarországi hadszíntérre. Mercoeurel ellentétben ő vállalta a megbízást, amely roppant nehéznek ígérkezett, hiszen tapasztalt hadvezéreként egyrészt tudatában volt annak, hogy a rendelkezésére bocsátott kis létszámú had nem lesz képes döntően befolyásolni a hadműveletet, másrészt a kor viszonyai között külön felkészülés nélkül a téli hadviselés lehetetlennek számított. Mátyás főherceg tehát politikai gesztust tett unokatestvérének, és nem volt szándékában a valós katonai segítségnyújtás. Russworm az általa kezdeményezett utolsó, november 15-ei haditanácson sem az ostrom félbeszakítását ajánlotta, hanem a maga nyers és tapintatlan stílusában rámutatott, mit csinált volna másként. Ez volt Russworm „legnagyobb bűne” az itáliai urak szemében; hiszen kiderült, hogy a több mint két hónapja tartó ostrom csupán a rendelkezésre állt had és a szűkös anyagi források átgondolatlan és felelőtlen elpazarlása volt. Emellett az *Obrist-Feldmarschall* azon véleményének is nyíltan hangot adott, hogy a hadművelet folytatása a meglévő erők eredmények nélküli további pusztulását idézné elő. Tehát egyszerűen szembesítette az itáliai hadvezéreket legfőbb bűnükkel, a hozzá nem értésükkel. Ez természetesen sokat rontott körükben a megítélésén. Russworm tisztában lehetett az itáliaiak ellenszenvével, hiszen a hadijelentés szerint nyomatékosan tiltakozott az ellen, hogy az ostrom lefolyásáért vagy félbeszakításáért felelőssé, illetve a kudarc részesévé tegyék. Fontos kiemelni, hogy Gonzaga állásfoglalásáról és véleményéről említést sem tett a december 12-én keltezett velencei hír, holott a hadijelentés szerint a mantovai herceg úgy vélte, a Kanizsa elleni ostrom

⁶³ Dávid – Fodor 1983. 285. o.

⁶⁴ Ortelius 2002. 212v.

további folytatásával a még rendelkezésre álló hadinépet csak vágóhídra küldenék, így a teljesen hiábavaló hadműveletet le kell állítani.

Az ostrom kudarcát azonban nem Russworm tevékenysége vagy mondatai okozták, hanem az, hogy Ferdinánd főherceg és a belső-ausztriai rendek egyszerűen nem rendelkeztek megfelelő tudással és tapasztalattal egy ilyen léptékű hadjárat megszervezéséhez és irányításához. Egyrészt nem állt rendelkezésükre a sikeres ostromhoz szükséges nagy létszámú, harcban jártas gyalogság. Másrészt – hasonlóan az előző esztendőhöz – ez alkalommal sem tudták biztosítani egy több tízezer fős sereg ellátását: a zsoldosok és a velük együtt táborba szállt családtagjaik folytonosan éheztek. Harmadrészt sem Ferdinánd főherceg, sem a belső-ausztriai rendek egyetlen tagja nem rendelkezett ismeretekkel a korszak hadviseléséről, ostromtechnikájáról. Ezért is engedte át a főherceg nagyon előzékenyen az itáliaiaknak a hadművelet vezetését. Kénytelen-kelletlen meg kellett bízni bennük és tapasztalataikban. A taljánok azonban nem csupán bebizonyították alkalmatlanságukat, hanem ezt tetéztve, egymással és a belső-ausztriai rendek képviselőivel is állandóan civakodtak. Utóbbiak – főleg a kudarcok láttán – nehezményezték, hogy „másodhegedűs” szerepbe kényszerültek. Mindezeket túl az időjárás sem fogadta kegyeibe az ostromlókat. A 16. századi Magyar Királyság klimatikus viszonyai, az úgynevezett kis jégkorszak helyi hatásai leginkább a pápai segélyhad döntően Itália déli és középső részeiről verbuvált zsoldosai számára voltak elviselhetetlenek. Ez és a rossz ellátás is hozzájárult ahhoz, hogy tömegesen haltak meg sátraikban és a sáncokban, illetve csoportokban szökdöstek el a táborból. Ez a négy, egymással is szorosan összefüggő tényező járult hozzá a kanizsai fiaskóhoz.⁶⁵

RÖVIDÍTÉSEK

ÖNB	Österreichische Nationalbibliothek (Wien)
ÖStA	Österreichisches Staatsarchiv (Wien)
KA	Kriegsarchiv
AFA	Alte Feldakten
HKRA	Hofkriegsrat Akten
HHStA	Haus-, Hof- und Staatsarchiv
HAA	Hungarica, Allgemeine Akten

⁶⁵ Vö. *Bagi* 2013.

BIBLIOGRÁFIA

- Antonitsch* 1975. *Antonitsch, Evelyn*: Die Wehrmaßnahmen der innerösterreichischen Länder im dreizehnjährigen Türkenkrieg, 1593–1606. Graz, 1975.
- Bagi* 2013. *Bagi Zoltán Péter*: Egy kudarc okai. Kanizsa 1601. évi ostroma. *Aetas* 28. (2013) 1. sz. 5–30. o.
- Bagi* 2016. *Bagi Zoltán Péter*: „Én alig voltam erősb és rettenetesebb harczon és viadalon, mint ez vala”. A keresztény és oszmán főserég harca 1601-ben. Iszkaszentgyörgy, 2016.
- Banfi* 1940. *Banfi, Florio*: Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadivállalatai. III. közl. *Hadtörténelmi Közlemények*, 41. (1940) 2. sz. 143–156. o.
- Barthold* 1838. *Barthold, F. W.*: Hermann Christoph von Roßwurm. In: *Historisches Taschenbuch*. Neunter Jahrgang. Leipzig, 1838. 1–142. o.
- Bassompierre* 1870. *Bassompierre, François de*: Journal de ma vie. Vol. I. Paris, 1870.
- Brunelli* 2018. *Brunelli, Giampiero*: La santa impresa. Le crociate del Papa in Ungheria (1595–1601). Roma, 2018.
- Brunelli* 2021. *Brunelli, Giampiero*: „A legszörnyűbb megközelítések”. Kanizsa, 1601. In: *Európa elfeledett hadszíntere. A tizenöt éves háború és Magyarország (1591–1606)*. Szerk. *Kanász Viktor – Nagy-L. István*. Budapest, 2021. 147–168. o.
- Dávid – Fodor* 1983. *Dávid Géza – Fodor Pál*: Magyar vonatkozású török államiratok a tizenöt éves háború korából. I–II. r. *Hadtörténelmi Közlemények*, 30. (1983) 2. sz. 278–296., 3. sz. 451–467. o.
- Domokos* 1986. *Domokos György*: Várépítészet és várharcászat Európában a XVI–XVII. században. *Hadtörténelmi Közlemények*, Új folyam, 33. (1986) 1. sz. 47–110. o.
- Domokos* 2003. *Domokos György*: Inventáriumok a Királyi Magyarországon és az Erdélyi Fejedelemségben a 16–17. században: várainak fegyverzete és hadfelszerelése. PhD-disszertáció. (Eötvös Loránd Tudományegyetem) 2003.
- Gömöry* 1892. *Gömöry Gusztáv*: Székesfehérvár visszavétele 1601-ben és újbóli elvesztése 1602-ben. A cs. és kir. hadi levéltár kiadatlan okiratai fölhasználásával. I–II. r. *Hadtörténelmi Közlemények*, 5. (1892) 3. sz. 299–322., 5. sz. 609–635. o.

- Heischmann* 1925. *Heischmann, Eugen*: Die Anfänge des stehenden Heeres in Österreich. Wien, 1925.
- Huszthy – Kanász – Szovák* 2018. *Huszthy Bálint – Kanász Viktor – Szovák Márton*: A hadi kudarc állatorvosi lova. Ercole Torbidi jelentései Kanizsa 1601. évi ostromáról – Forrásközlés. In: *Vestiga II. Magyar források Itáliából*. Szerk. *Domokos György – Kuffart Hajnalka – Szovák Márton*. Budapest, 2018. 143–172. o.
- Ibrahim Pecsevi* 1916. *Ibrahim Pecsevi* tarikhjából. In: *Török történetírók. III. k. (1566–1659)*. Ford. *Karácson Imre*. S. a. r. *Szekfü Gyula*. Budapest, 1916. 71–193. o.
- Istvánffy* 2009. *Istvánffy Miklós* magyarok dolgairól írt históriája. *Tállyai Pál* XVII. századi fordításában. Budapest, 2009.
- Janko* 1869. *Janko, Wilhelm Edler von*: Der k. k. Feldmarschall Christoph Hermann von Russworm. Ein Beitrag zur Kenntniss der Regierungsperiode, Cultur- und Sittengeschichte unter Kaiser Rudolph II. Wien, 1869.
- Kanász* 2019. *Kanász Viktor*: Kanizsa 1601-es ostromának itáliai forrásairól és emlékeiről. *Castrum. A Castrum bene Egyesület folyóirata*, 22. (2019) 1–2. sz. 79–92. o.
- Kanász* 2021. *Kanász Viktor*: Kanizsa 1600–1601. évi ostromainak korabeli megítéléséről és emlékezetéről. In: *Európa elfeledett hadszíntere. A tizenöt éves háború és Magyarország (1591–1606)*. Szerk. *Kanász Viktor – Nagy-L. István*. Budapest, 2021. 169–244. o.
- Kelenik* 2005. *Kelenik József*: Egy végvidék születése. A Kanizsa ellen vetett végek kialakulásának története, 1600–1601. In: *Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza emlékére*. Szerk. *Hausner Gábor*. Budapest, 2005. 311–358. o.
- Kisch* 1987. *Kisch, Egon Erwin*: Két féktelen nagyúr. In: *Uő: Ciánkáli a vezérkarnak*. Ford. *Fodor Ernő*. Vál., szerk. és jegyz. *Tabák András*. Budapest, 1987. 153–172. o.
- Kruppa* 2019. *Kruppa Tamás*: Olasz csapatok Kanizsa alatt 1601-ben. Megjegyzések egy kudarcba fulladt hadjáratról. In: „...ugy irhassak mint volt...” Ünnepi tanulmányok a 65 esztendő Sándor László tiszteletére. Szerk. *Bagi Zoltán Péter*. Szeged, 2019. 139–149. o.

- Ortelius* 1602. *Ortelius, Hieronymus Augustinus*: Chronologia oder Historische Beschreibung aller Kriegsempörungen und Belagerungen in Ungarn auch in Siebenburgen von 1395. Nürnberg, 1602.
- Pálffy* 1996. *Pálffy Géza*: A török elleni védelmi rendszer szervezetének története a kezdetektől a 18. század elejéig. *Történelmi Szemle*, 38. (1996) 2–3. sz. 163–217. o.
- Stauffer* 1884. *Stauffer, Albrecht*: Hermann Christoph Graf von Russworm kaiserlicher Feldmarschall in den Türkenkämpfen unter Rudolf II. München, 1884.
- Stauffer* 1886. *Stauffer, Albrecht*: Die Belagerung von Kanizsa durch die christlichen Truppen im Jahre 1601. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, VII. (1886) 265–313. o.
- Szovák* 2021. *Szovák Márton*: Frederico Ghislieri hadmérnök szakírói tevékenysége, különös tekintettel a tizenöt éves háborúra. *Hadtörténelmi Közlemények*, 134. (2021) 1. sz. 72–103. o.
- Tóth* 2000. *Tóth Sándor László*: A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború. Szeged, 2000.

Zoltán Péter Bagi

THE ROLE OF HERMANN CHRISTOPH VON RUSSWORM
IN ENDING THE SIEGE OF KANIZSA IN 1601

(Summary)

Hermann Christoph von Russworm's character and behaviour very often provoked shock, disgust and even outright hostility from his contemporaries and fellow generals. He became a mercenary at a young age, fighting in the wars of religion in the Low Countries and France. He then served as an *Obristleutnant* in the infantry regiment of Margrave Karl of Burgau in 1594. A talented but unscrupulous officer, he soon rose to a very high position: in the second half of the Fifteen Years' War (1591–1606) he fought as *Obrist-Feldmarschall* in several campaigns against the Ottoman Empire. In this capacity he took part in the recapture of Székesfehérvár in 1601 and in the three battles of Sárrét. In parallel with the operation led by Philippe-Emanuel Lorraine, Duke of Mercoeur, Archduke Ferdinand began the siege of Kanizsa, which had fallen in 1600, with troops raised from the taxes of the estates of Styria, Carinthia and Krajina, and from the aid of the Pope, the King of Spain and minor Italian princes, and sent to the southern Transdanubian theatre of operations. The young archduke, who had succeeded to the throne as Ferdinand II, did not consider this force sufficient for success, therefore he asked Prince Mercoeur and Archduke Matthias for troops several times before and during the campaign. However, reinforcements could only be sent after the withdrawal of the Ottoman main army

from the area of Székesfehérvár. This deployed army was led by Russworm, who, on arriving at the besiegers' camp, was confronted with a lack of resources and competence, which he complained about. He pointed out that continuing the fight was a senseless waste of men's lives and of the remaining supplies.

Zoltán Péter Bagi

DIE ROLLE VON HERMANN CHRISTOPH VON RUSSWORM BEI DER BEENDIGUNG
DER BELAGERUNG VON KANIZSA (KANISCHA) IM JAHR 1601

(Resümee)

Der Charakter und das Verhalten von Hermann Christoph von Russworm riefen bei seinen Zeitgenossen und Generalskollegen häufig Entsetzen, Abscheu und sogar offene Feindseligkeit hervor. Als junger Mann wurde er Söldner und kämpfte in den Religionskriegen in den Niederlanden und Frankreich. Anschließend diente er im Jahr 1594 als Obristleutnant im Infanterieregiment des Markgrafen Karl von Burgau. Als begabter, aber skrupelloser Offizier stieg er bald zu einem sehr hohen Rang auf: In der zweiten Hälfte des Fünfzehnjährigen Krieges (1591–1606) kämpfte er als Obrist-Feldmarschall in mehreren Feldzügen gegen das Osmanische Reich. Im Jahr 1601 nahm er in dieser Position an der Rückeroberung von Székesfehérvár (Stuhlweißenburg) und an den drei Schlachten von Sárrét teil. Parallel zu der von Philippe-Emanuel de Lorraine, Herzog von Mercœur, geleiteten Operation begann Erzherzog Ferdinand die Belagerung von Kanizsa (Kanischa), das im Jahr 1600 gefallen war, mit Truppen, die aus den Abgaben der Stände von Steiermark, Kärnten und der Krain sowie mit Hilfe des Papstes, des Königs von Spanien und kleinerer italienischer Fürsten aufgestellt und auf den südtransdanubischen Kriegsschauplatz geschickt wurden. Selbst der junge Erzherzog, der als Ferdinand II. den Thron bestieg, hielt diese Truppe nicht für ausreichend, um erfolgreich zu sein. Er forderte daher vor und während des Feldzuges mehrmals Truppen vom Herzog von Mercœur und Erzherzog Matthias an. Die Verstärkung konnte jedoch erst nach dem Rückzug der osmanischen Armee aus dem Gebiet um Székesfehérvár entsandt werden. Das Kommando dieses entsandten Heeres wurde von Russworm übernommen, der sich bei seiner Ankunft im Lager der Belagerer mit einem Mangel an Ressourcen und Kompetenz konfrontiert sah, den er auch beklagte. Er wies darauf hin, dass die Fortsetzung des Kampfes eine sinnlose Verschwendung von Menschenleben und der verbliebenen Vorräte sei.

Zoltán Péter Bagi

LE RÔLE DE HERMANN CHRISTOPH VON RUSSWORM
DANS LA LEVÉE DU SIÈGE DE KANIZSA EN 1601

(Résumé)

Le caractère et le comportement de Hermann Christoph von Russworm suscitent la stupeur, le dégoût, voire l'hostilité de ses contemporains et de ses confrères généraux. Jeune homme, il devient mercenaire et participe aux guerres de religion aux Pays-Bas et en France. Par la suite, en 1594, il sert comme *Obristleutnant* dans le régiment d'infanterie du margrave Charles de Burgau. Officier talentueux mais peu scrupuleux, il accède rapidement à un rang très élevé :

dans la seconde partie de la guerre de Quinze Ans (1591-1606), il combat en tant qu'*Obrist-Feldmarschall* dans plusieurs campagnes contre l'Empire ottoman. C'est à ce titre qu'il participe, en 1601, à la reprise de Székesfehérvár et aux trois batailles de Sárret. Parallèlement à l'opération menée par Philippe-Emmanuel de Lorraine, duc de Mercœur, l'archiduc Ferdinand entreprend le siège de Kanizsa, tombée en 1600, avec des troupes envoyées sur le théâtre d'opérations de la Transdanubie méridionale ayant été levées grâce aux impôts des États de Styrie, de Carinthie et de Carniole, ainsi qu'avec l'aide du pape, du roi d'Espagne et de princes italiens de moindre importance. Le jeune archiduc lui-même, qui succède au trône sous le nom de Ferdinand II, estime que cette force n'est pas suffisante pour assurer le succès de l'opération. Pour cette raison, il demande à plusieurs reprises, avant et pendant la campagne, des troupes au prince de Mercœur et à l'archiduc Matthias. Néanmoins, les renforts ne peuvent être envoyés qu'après le retrait du gros de l'armée ottomane de la région de Székesfehérvár. Le commandement de ce corps expéditionnaire est confié à Russworm qui, en arrivant au camp des assiégeants, est confronté à un manque de ressources et de compétences qu'il dénonce. Il souligne que la poursuite du combat serait un gaspillage insensé des vies humaines et des ressources restantes.

Золтан Петер Баги

РОЛЬ ГЕРМАНА КРИСТОФА ФОН РУССВОРМА
В ПРЕКРАЩЕНИИ ОСАДЫ КАНИЖЫ В 1601-ОМ ГОДУ

(Резюме)

Характер и поведение Германа Кристофа фон Руссворма часто вызывали недоумление, неприязнь и даже открытую враждебность у его современников и военно-начальников соратников. Уже в молодом возрасте он стал наёмником, таким образом он участвовал в религиозных войнах в Голландии и во Франции. Вследствии этого, в 1594-ом году, он служил подпоручиком в пехотном полку маркграфа Карла фон Бургау. Талантливый, но наглый обер-старшийофицер вскоре достиг весьма высокого положения: во второй половине Пятнадцатилетней войны (1591–1606) он в чине обриста-фельдмаршала участвовал и в нескольких военных походах против Османской империи. Занимая эту должность, он участвовал в отвоевании Секешфехервара в 1601-ом году и также в трех сражениях при Шаррете. Параллельно с военной операцией, которую возглавил герцог Меркёра, Филипп-Эммануэль Лотарингский, эрцгерцог Фердинанд приступил к осаде Канижи, павшему в прошлом году, в 1600-ом году, с помощью финансируемых за счет налогов Штирийской, Каринтийской и Крайнской орденов, а также при содействии с войсками из пособии Папы, короля Испании и мелких итальянских князей, отправленными на южно-задунайский театр военных действий. Эту силу, сам молодой эрцгерцог, взошедший на престол под именем II. Фердинанд не считал достаточным для успеха. Поэтому он несколько раз запрашивал войска у герцога Меркёра и эрцгерцога Матьяша до начала и во время военного похода. Однако это подкрепление удалось отправить только после того, как основная армия Османской империи покинула район Секешфехервара. Руководство этими выделенными войсками взял на себя Руссворм, который по прибытии в лагерь осаждающих столкнулся с нехваткой ресурсов и знаний дела и сообщил об этом. Он подчеркнул, что продолжение борьбы является бессмысленной тратой человеческих жизней и оставшихся запасов.

MŰTÁRGYAK A KÖZÉPPONTBAN

Válogatás a Hadtörténeti Múzeum gyűjteményeiből

HIM
HADTÖRTÉNETI
INTÉZET ÉS MÚZEUM

Z
ZRINYI KIADÓ